

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ДЗЮБА МАРГАРИТА ІГОРІВНА

УДК 377.3:[378.4(10):327](043.3)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ З МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН В УНІВЕРСИТЕТАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в Хмельницькому національному університеті,
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
ТРЕТЬКО Віталій Віталійович,
Хмельницький національний університет,
декан факультету міжнародних відносин.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
АВШЕНЮК Наталія Миколаївна,
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України,
завідувач відділу зарубіжних систем
педагогічної освіти та освіти дорослих;

доктор педагогічних наук, доцент
НАГОРНА Ольга Олександрівна,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
завідувач кафедри мовознавства.

Захист відбудеться 25 вересня 2021 року о 10⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.052.05 у Хмельницькому національному університеті, за адресою: зал засідань, вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, 29016.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті <https://www.khnu.km.ua> та в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету, за адресою: вул. Кам'янецька, 110/1, м. Хмельницький, 29016.

Автореферат розіслано 21 серпня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Андрюшук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Динаміка розвитку міжнародних відносин у глобалізованому суспільстві, зміни світової геополітики й світопорядку, нові загрози зовнішньому та внутрішньому характеру держав, інтенсифікація вступу України до міжнародної спільноти (Європейського Союзу (ЄС) й Організації Північноатлантичного договору (НАТО)), реалізація нової стратегії формування зовнішньої політики України та її участь у системі міжнародної безпеки (особливо в умовах агресії Російської Федерації проти України) актуалізують необхідність підвищення якості професійної підготовки фахівців міжнародних відносин, з огляду на найкращі освітні практики й стандарти світового досвіду. Професія фахівця з міжнародних відносин в умовах сьогодення вимагає нового бачення сутності й змісту глобальних (політичних, економічних, військових, екологічних, культурно-ідеологічних) процесів та оборонних доктрин для провадження якісної дипломатичної, експертно-аналітичної, зовнішньополітичної діяльності на різних рівнях.

Реалізація основних положень Законів України «Про освіту» (2018 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), дотримання вимог «Стандартів вищої освіти (перший (бакалаврський рівень) галузі знань 29 «Міжнародні відносини» (2020 р.) потребують розуміння важливості розвитку системи політологічної освіти, кроскультурної ролі фахівця-міжнародника в успішній реалізації політичних новацій. У цьому контексті актуалізовані стратегії, регламентовані в міжнародних документах: Програма ООН «Трансформація нашого світу: Порядок денний стійкого розвитку 2030» (2015 р.); Міжнародний звіт публічного сектору ООН «Адаптивне та відповідальне публічне управління» (2015 р.); рекомендація Ради Європи «Європа 2020. Стратегія розумного, стійкого та всебічного зростання» (2010 р.); Проект Всесвітньої ради підприємців зі сталого розвитку (WBCSD) «Бачення-2050» (2010 р.); Інчхонська декларація «Концепція розвитку освіти до 2030 року» (2015 р.) та ін.

Для сучасної України Велика Британія – важливий стратегічний партнер. Як член «Великої вісімки», Ради Безпеки ООН, вона є авторитетною державою, що має великий досвід міжнародного спілкування, фахову армію, кваліфікований дипломатичний персонал. Велика Британія – визнаний лідер у забезпеченні якості освіти, зокрема в підготовці фахівців-міжнародників. Професійна підготовка бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії спрямована на фундаменталізацію й професіоналізацію знань, універсалізацію практичних умінь, розвиток іншомовної культури та кроскультурного мислення, що дають змогу вільно орієнтуватися в глобальних тенденціях розвитку міжнародної політики. Визнання й запровадження конструктивних ідей британського досвіду підготовки бакалаврів з міжнародних відносин сприятимуть збагаченню вітчизняної системи політологічної освіти новими ідеями щодо вдосконалення законодавчо-нормативного, змістового та процесуального компонентів професійної підготовки таких фахівців.

Вагоме значення для дослідження порушеної проблеми мають наукові студії українських учених-компаративістів Н. Авшенюк, Н. Бідюк, Н. Мукан,

О. Нагорної, О. Огієнко, Н. Пазюри, А. Сбруєвої, К. Скиби, В. Третька та ін. Студіювання окремих аспектів професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин в Україні присвячено наукові пошуки В. Вишпольської (зміст і структура професійної компетентності); К. Долгош (розвиток творчої професійної діяльності); Г. Копил, Н. Логутиної (формування готовності до професійного іншомовного спілкування); Л. Максимчук (підготовка до професійної діяльності засобами інтерактивних технологій); І. Брандibuри (професійна підготовка бакалаврів із політології в університетах Англії та Уельсу); К. Істоміної (професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук із міжнародних відносин в університетах Канади), М. Клепар (терміносистема в підготовці майбутніх фахівців-міжнародників) та ін. Посутню роль відіграють результати досліджень на уковців Великої Британії з проблем професійної підготовки фахівців міжнародних відносин (А. Blair, S. Curtis, L. Doherty, B. Kaussler, J. Moon, N. Saiya, A. Simpson, W. Schokman, T. Wedig, K. Zwolski та ін.).

Аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що в науковій літературі недостатньо схарактеризовано окремі аспекти теорії і практики професійної підготовки бакалаврів із міжнародних відносин. У вітчизняних умовах акредитації освітніх програм у галузі міжнародних відносин першого (бакалаврського) рівня вагомим фактором й практично зацікавлення становлять формування та структурування змісту, а також особливості організації освітнього процесу в зарубіжному досвіді.

Осмилення теоретичного підґрунтя проблеми й вивчення практичного досвіду професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин в університетах України, порівняно з Великою Британією, уможливили виокремлення *суперечностей*, зокрема між: високими вимогами глобалізованого суспільства до професійної кваліфікації фахівців із міжнародних відносин і на явним рівнем їхньої професійної підготовки на рівні бакалавра; сучасними світовими тенденціями розвитку вищої політологічної освіти й по потребами в удосконаленні законодавчого, змістового, організаційного, науково-методичного забезпечення професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин на першому (бакалаврському) рівні, відповідно до світових освітніх стандартів; необхідністю ґрунтового наукового аналізу конструктивних ідей британського досвіду професійної підготовки бакалаврів із міжнародних відносин та недостатнім рівнем його вивчення й узагальнення у вітчизняній педагогічній компаративістиці.

Актуальність проблеми дослідження, її соціально-педагогічна значущість, недостатнє вивчення, необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми – **«Професійна підготовка бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень Хмельницького національного університету «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» (д/р № 09U00222009). Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Хмельницького національного університету (протокол № 8 від 26.02.2016).

Мета дослідження полягає у виявленні організаційних і дидактичних особливостей професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії та в обґрунтуванні можливостей використання конструктивних ідей британського досвіду в системі вищої політологічної освіти України.

Відповідно до мети, сформульовано такі основні **завдання**:

- 1) вивчити стан опрацювання проблеми професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у педагогічному дискурсі;
- 2) дослідити особливості побудови освітніх програм та змісту підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії;
- 3) з'ясувати особливості використання інноваційних форм, методів і технологій навчання бакалаврів з міжнародних відносин у британському досвіді;
- 4) виконати порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії та України, на його основі обґрунтувати можливості використання британського досвіду в Україні;
- 5) розробити навчально-методичне забезпечення для вдосконалення професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у ЗВО України.

Об'єкт дослідження – система вищої політологічної освіти Великої Британії.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи й технології професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії.

Для реалізації окреслених завдань використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичних* – науковий аналіз, синтез, порівняння й узагальнення філософських, психологічних і педагогічних знань для вивчення документальних та науково-педагогічних джерел, офіційних документів, статистичних даних; структурно-функціональний – для об'єктивного вивчення, аналізу й виявлення структурно-змістових та організаційно-педагогічних засад професійної підготовки бакалаврів-міжнародників; порівняльний аналіз – для з'ясування спільних і відмінних ознак у зарубіжному й вітчизняному досвіді підготовки бакалаврів з міжнародних відносин; прогностичний – для обґрунтування можливостей використання конструктивних ідей британського досвіду професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в Україні; *емпіричних* – бесіда, дискусія, спостереження, обговорення під час майстер-класів та зустрічей із британськими науковцями на семінарах і конференціях, у ході участі в інтернет-конференціях.

Джерельна база дослідження: законодавчі акти Великої Британії, урядові постанови, документи, аналітичні й статистичні матеріали Департаменту освіти (DfE), Агенції забезпечення якості вищої освіти (QAA), Ради з оцінювання якості вищої освіти (HEQC), Британської асоціації міжнародної освіти (BISA), Британської асоціації політології (PSA); банк даних електронної документації університетів Великої Британії (35 освітніх програм); зарубіжна періодика («British Journal of Politics and International Relations», «European Journal of International Relations», «Models, Numbers and Cases: Methods for Studying International Relations», «International Studies Quarterly», «Review of Economics and Political Science», «Political Studies»); нормативні документи Міністерства освіти і науки України та навчально-методична документація ЗВО; наукові праці з

проблем політологічної освіти і професійної підготовки фахівців-міжнародників; періодичні видання з порівняльної професійної педагогіки; матеріали міжнародних науково-практичних конференцій; інформація з мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* у вітчизняній педагогічній науці виявлено особливості професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії, зокрема: *організаційні* (диверсифікація освітніх програм для забезпечення гнучкості умов навчання; свобода вибору індивідуального освітнього маршруту; стажування за кордоном; взаємозв'язок зі стейкхолдерами); *змістові* (збереження фундаменталізації політологічної освіти та врахування сучасних світових тенденцій у розвитку міжнародних відносин; стандартизація політологічної освіти на основі принципу свободи вибору; трансдисциплінарність, міждисциплінарність, гнучкість, варіативність, наступність і професіоналізація змісту підготовки; практико-орієнтована парадигма навчання); *методичні* (інноваційність та інтерактивність форм, методів і технологій навчання; збалансоване комбінування видів контролю результатів навчання; «триангуляція» методів навчання); *виконано* порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії та України; *обрунтовано* можливість використання конструктивних ідей британського досвіду професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у системі вищої політологічної освіти України;

- *удосконалено* змістове, технологічне й навчально-методичне забезпечення професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в Україні, з уваги на особливості британського досвіду;

- *подальшого розвитку* набули положення пріоритетних напрямів професійної підготовки фахівців-міжнародників у контексті стандартизації й забезпечення якості британської системи вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів аргументоване розробленням спецкурсу «Професійна підготовка бакалаврів з міжнародних відносин: досвід Великої Британії» для студентів спеціальностей «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Міжнародні економічні відносини». Дослідницькі матеріали можуть бути використані в політичних, педагогічних, порівняльних, економічних дослідженнях. Імплементация наукових результатів оптимізує розроблення курсів і спецкурсів із педагогіки вищої школи, порівняльної педагогіки, семінарів із проблем педагогічних інновацій. Результати роботи можуть слугувати цінним матеріалом для оновлення нормативних документів, подальшого розвитку стратегій модернізації системи вищої політологічної освіти та вдосконалення освітнього процесу підготовки фахівців для міжнародної діяльності. Матеріали дисертації є корисним джерелом для вдосконалення професійної компетентності та професійного розвитку викладачів.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/03/1516 від 03.06.2021), Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (довідка № 1174/01-14 від 03.06.2021), Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-961 від 31.05.2021), Хмельницького національного університету (довідка № 12 від 17.02.2021).

Особистий внесок здобувача. В опублікованій зі співавторами праці [6] дисертанткою обґрунтовані методологічні підходи та принципи професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії; у розвідці [14] – аргументовані можливості економічного розвитку України в контексті світових глобалізаційних процесів; у дослідженні [15] – розроблена структура й вимоги до дипломної роботи; у студії [17] – проаналізовані можливі логістичні схеми між Україною та Польщею; у праці [18] – з’ясовані й описані процедури митного регулювання імпорту країн G20.

Апробація результатів дослідження проведена на конференціях і семінарах різного рівня: *міжнародних* – XIV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи трансформації міжнародних економічних відносин і світового господарства» (Україна, Сатанів, 2018); «World science: problems, prospects and innovations» (Toronto, Canada, 2021); «Recent Scientific Investigation» (Oslo, Norway, 2021); «Scientific Research in XXI Century» (Ottawa, Canada, 2021); «European scientific discussions» (Rome, Italy, 2021); науково-методологічних семінарах «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2017 – 2021). Результати дисертаційної роботи обговорено на засіданнях кафедри міжнародних економічних відносин Хмельницького національного університету (2017 – 2021).

Публікації. Результати дослідження відображено у 18 працях, із них: 6 статей у наукових фахових виданнях та в іноземних періодичних виданнях, 5 публікацій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 5 розвідок, які додатково відображають отримані результати, 2 методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (304 найменування, із них – 208 іноземною мовою) і 14 додатків. Загальний обсяг дослідження – 314 сторінок, із них – 178 сторінок основного тексту. Ілюстрований матеріал подано в 4 таблицях, на 8 рисунках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** викладено актуальність проблеми дослідження, її зв’язок із науковими програмами, планами й темами; окреслено мету, завдання, об’єкт, предмет, методи наукового пошуку; схарактеризовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; представлено відомості про апробацію й упровадження концептуальних положень; подано інформацію про публікації, структуру та обсяг роботи.

У першому розділі «**Професійна підготовка бакалаврів з міжнародних відносин як проблема порівняльної педагогіки**» схарактеризовано результати вивчення стану опрацювання проблеми професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у науковій літературі; з’ясовано вплив сучасних тенденцій розвитку політологічної освіти у Великій Британії.

Розв’язання проблем сфери політики, міжнародних відносин, суспільних комунікацій, міжнародної економічної діяльності потребує кваліфікованих фахівців із міжнародних відносин. Зростання суспільного інтересу до розвитку міжнародних відносин та політики у вимірах глобального соціально-освітнього простору

актуалізувало наукові розвідки з проблем розвитку системи політологічної освіти, а також професійної підготовки фахівців-міжнародників. Результати аналізу наукової літератури засвідчили, що відомі за зарубіжні вчені-політологи (A. Acharya, J. Ba ylis, B. Buzan, M. Durfee, P. Jackson, K. Jurgensen, R. Keohane, M. Kornprobst, P. Kristensen, F. Kratochwil, Y. Lapid, D. Maliniak, D. Nexon, P. Owens, S. Peterson, R. Powers, S. Smith, J. Rosenber g, J. Rosenau, M. Tierney та ін.) ґрунтовно вивчають такі аспекти: міжнародні відносини як глобальна дисципліна політичної науки; еволюція міжнародних відносин; онтологія, епістемологія й методологія міжнародних відносин; теорії (метатеорії) міжнародних відносин; міжнародні відносини у світовій політиці; риторичні основи міжнародних відносин; сучасні тенденції розвитку міжнародної політики; інтер- і кроскультурні парадигми в міжнародних відносинах тощо. Вагоме зацікавлення становлять результати досліджень науковців Великої Британії з проблем професійної підготовки фахівців міжнародних відносин (N. Carl, S. Engert, J. Epley, R. Glazier, C. Kennedy-Pipe, M. Mattlin, J. Mazer, P. McCaffery, S. Mcmillan, L. Miller, M. Parlett, F. Ramel, N. Rengger M. Shields, A. Spencer, T. Wedig), де схарактеризовано загальні підходи до організації освітнього процесу в британських університетах; структурування освітніх програм підготовки бакалаврів з міжнародних відносин; використання інноваційних методів і технологій навчання; розвиток професійної компетентності тощо.

На основі вивчення наукового доробку вчених, положень законодавчих документів та науково-методичної літератури *професійна підготовка бакалаврів з міжнародних відносин* потрактована як неперервний поетапний освітній процес, спрямований на розвиток професійної компетентності на засадах фундаментальності, міждисциплінарності, практичної орієнтованості, свободи вибору освітньої траєкторії, що забезпечує освітню кваліфікацію, необхідну для ефективної професійної діяльності в міжнародному середовищі.

З'ясовано основні тенденції розвитку політологічної освіти та їхній вплив на професійну підготовку фахівців-міжнародників: удосконалення законодавчої бази; підвищення рівня політичної культури й відповідальності; забезпечення міждисциплінарності знань; маркування спеціальних підходів у контексті характерних загальних наукових підходів до підготовки фахівців із міжнародних відносин; фундаменталізація фахової підготовки; популяризація політологічної освіти через активну діяльність фахових організацій; використання найкращих освітніх практик зарубіжних країн тощо.

На основі аналізу документів міжнародних організацій систематизовано завдання розвитку політологічної освіти в умовах глобалізації міжнародних відносин: окреслення стратегії освітньої діяльності ЗВО (вибудовування спільних концепцій, стратегій, завдань розвитку та модернізація змісту політологічної освіти); удосконалення методології управління якістю політологічної освіти з огляду на сучасні соціальні, політичні, економічні тенденції розвитку міжнародних відносин, суспільних комунікацій та світової політики; розроблення інноваційних підходів до управління знаннями і їх застосування; посилення процесів євроінтеграції та інтернаціоналізації; упровадження інформаційних технологій у систему підготовки фахівців-міжнародників й електронна (віртуальна) інтернаціоналізація освітнього

простору; вироблення механізмів регулювання освітньої діяльності ЗВО в умовах кроскультурного середовища; модифікація наукових підходів до підготовки фахівців в галузі політики та міжнародних відносин; формування спільних заasad розвитку національних систем політологічної освіти, а також їх гармонізації; узгодження освітніх і професійних стандартів; розроблення універсальних моделей професійної підготовки міжнародників; створення спільних центрів професійного розвитку для фахівців у галузі міжнародних відносин. У європейському просторі історично сформувалася певна спільність у розвитку систем політологічної освіти, що виявляється у визнанні й забезпеченні загальних основ філософських принципів освіти (принцип рівності та свободи), ліберальної ідеології, в основу якої покладено загальні цінності – свободи совісті й свободи освіти; у дотриманні прав людини, зокрема права на освіту для всіх; у визнанні освіти як цінності для суспільного розвитку, упровадженні обов'язкової освіти для всіх і продовженні термінів обов'язкового навчання.

У другому розділі «**Дидактичні засади професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії**» досліджено організаційні, змістові й методичні особливості професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин; проаналізовано специфіку практичної підготовки та контролю якості результатів навчання.

Концептуальні положення щодо професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у Великій Британії регламентовані в Законах «Про вищу освіту» («Higher Education Act», 2004), «Про вищу освіту та дослідницьку діяльність» («Higher Education and Research Act», 2017), в освітньому стандарті «Політика і міжнародні відносини» («Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations», 2019).

Зафіксовано, що у 88 університетах Великої Британії впроваджено освітні програми зі спеціальності «Міжнародні відносини» першого (бакалаврського) рівня (495 програм). 12 університетів Великої Британії пропонують 27 «sandwich» програм із міжнародних відносин. Особливістю освітніх програм у британському досвіді є можливість здобуття основної освітньої кваліфікації («major»); навчання за інтегрованими програмами («joint»), програмами для отримання подвійного ступеня («dual»); комбінованими програмами («combined major-minor»), гнучкими («flexible»), широкі пропозиції спеціалізованих мінорних програм («minor»). Серед бакалаврських програм університетів Великої Британії найбільш поширені програми з політики й міжнародних відносин (36 %), міжнародних відносин (19 %), інші міждисциплінарні програми – 45 %. У 2019 році на бакалаврські програми з політики та міжнародних відносин зараховано 33 850 студентів, а кваліфікацію бакалавра отримали 10 015 фахівців.

На основі аналізу стандарту вищої освіти за спеціальністю «Політика і міжнародні відносини», навчально-методичної літератури, 30 освітніх програм університетів Великої Британії (University of Cambridge, London School of Economics and Political Science, King's College London, University of Essex, University College London, University of Warwick, University of Sheffield, University of Sussex, University of Exeter, University of Nottingham, University of Birmingham, University of Kent, University of York) першого бакалаврського рівня виявлено, що

зміст підготовки бакалаврів охоплює широке коло глобальних проблем сучасної політики та міжнародних відносин. Зокрема, студенти вивчають такі модулі: міжнародні відносини; етнополітичний конфлікт, права людини, фемінізм, соціальні теорії справедливості, поділені суспільства й політика США та Європи; політичні режими, глобалізація, дослідження безпеки, теорія міжнародних відносин, міжнародне право, регіональна інтеграція, націоналізм, реалізм і неореалізм, лібералізм, інституціоналізм, марксизм та соціальний конструктивізм, вибори й виборча поведінка, політична комунікація, інституційний дизайн, європейська інтеграція, тероризм і політичне насильство тощо. Зміст підготовки містить обов'язкові дисципліни й вибіркові дисципліни (по 15 кредитів кожна), стажування (рік), на укову роботу (30 кредитів). Широкий вибір модулів відображає інтереси студентів і викладачів, певною мірою задовольняє потреби британського суспільства, корелює з вимогами фахових організацій.

Аналіз курикулумів підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у різних університетах послуговував фундаментом для окреслення спільних підходів: зміст охоплює актуальні проблеми глобальної політики й сучасних міжнародних відносин; домінування самостійної роботи; міждисциплінарна інтеграція знань; стажування за кордоном; незалежні дослідження.

З'ясовано, що структура та зміст освітніх програм побудовані на основі принципів гнучкості, слідовості, наступності й інтеграції знань, спрямовані на поетапне формування професійної компетентності (базовий етап, етап спеціалізації, етап професійної реалізації). Упродовж першого року навчання зміст орієнтований на формування загальних компетентностей щодо знання й розуміння теорії та аналізу політики й міжнародних відносин, сучасної глобальної політики, політичної думки, національних і транснаціональних суб'єктів міжнародних відносин, а також на розвиток критичного мислення. На другому курсі студенти поглиблюють розуміння політики та міжнародних відносин з огляду на конкретні сфери: міжнародні конфлікти, сучасна політична думка, порівняльна політика, міжнародні організації й політика ЄС, сучасні виклики та безпека в Тихоокеанському регіоні тощо. На останньому році навчання студенти виконують наукову роботу (незалежне дослідження – 30 кредитів). Академічної та міжнародної мобільності досягають завдяки навчанню або стажуванню (1 рік) за кордоном, що дає змогу студентам глибше зануритися й вивчити політику та міжнародні відносини інших культур. Наприклад, програми стажування «Політика та міжнародні відносини в Північній Америці»; «Політика та міжнародні відносини в континентальній Європі»; «Політика та міжнародні відносини в Тихоокеанському Азіатському регіоні» тощо. Студенти-стажисти мають вільний доступ до ресурсів, документації, архівів, умов праці для подолання розриву між академічним навчанням і політикою реального життя країни.

У структуруванні змісту політологічної освіти британські науковці беруть до уваги сучасні економічні, філософські, соціологічні, культурологічні, педагогічні та психологічні теорії: теорії міжнародних відносин; теорії людського, соціального, культурного й інтелектуального капіталу; теорії раціонального вибору поведінки; теорії зовнішньоекономічної діяльності; теорії професійної діяльності; теорії кар'єрних орієнтацій; теорії конструктивізму та когнітивізму, теорії біхевіоризму,

реалізму, постпозитивізму; теорії міжкультурної й соціальної комунікації; теорії особистості; теорії ситуаційного підходу та ін.

Методологічною основою професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії слугують такі підходи: *міждисциплінарний* (спрямований на розвиток міждисциплінарних знань і вмінь); *кроскультурний* (формування навичок культурологізації політичної взаємодії, уміння співпрацювати, толерантно й відкрито реагувати на культурні особливості, розв'язувати кроскультурні конфлікти, застосовувати кроскультурні знання на практиці); *компетентнісний* (формування професійної компетентності); *інтегративний* (забезпечення інтеграції теоретичної і практичної підготовки); *практико-орієнтований* (формування готовності до професійної діяльності в міжнародному середовищі); *особистісно орієнтований* (вивчення індивідуального досвіду студента, його потреб у самореалізації); *холістичний* (цілісне проєктування моніторингу якості підготовки й результатів навчання).

Після завершення навчання випускникам освітніх програм присвоюють ступінь бакалавра міжнародних відносин (BA, BSc International Relation), а також подвійну, потрійну, основну та додаткову спеціальність, наприклад: «International Relations with Languages»; «Politics and International Relations and Journalism»; «International Foundation in Social Sciences and Media – Politics»; «International Relations and Sociology»; «International Relations and Theology and Religious Studies»; «Economics and International Relations»; «International Relations and International Law»; «Global Politics and International Relations»; «International Media and Communications Studies»; «Criminology and International Relations».

Фундаментальна підготовка майбутніх бакалаврів-міжнародників забезпечена на підставі збалансованого використання традиційних та інноваційних форм, методів і технологій навчання: проблемні лекції; тьюторіали; воркшопи, лабораторні сесії, групове навчання, індивідуальна робота; практико-орієнтоване навчання, дискусії, польові екскурсії, симуляційні вправи тощо. Особливого значення надано віртуальному середовищу для навчання (Virtual Learning Environments (VLEs)). «Триангуляція» форм, методів і засобів навчання, як-от: презентація, конспектування, кейси, самостійне навчання, групова співпраця – дає змогу студентам продемонструвати фахові навички та вміння. Серед методів навчання ефективні такі: критичне читання, групове обговорення, проблемне навчання, дебати, тематичні дослідження, рольові ігри й моделювання, контакти з політичними діячами, симуляційне навчання, портфоліо ідей.

Форми оцінювання результатів навчання збалансовано на основі різних видів контролю: есе, закриті й відкриті іспити, огляди книг, доповіді, дослідницькі проєкти, усні завдання та презентації; групова й індивідуальна робота; самооцінювання; брифінги, блоги; виступи тощо. Оцінювання навчальних результатів спрямоване на сформованість здатності творчо використовувати знання для побудови аргументованого виступу, висновків і переконань усно та / або письмово; взаємодія з широким колом джерел у різних засобах масової інформації для ефективного пошуку, аналізу ключової інформації; вибирати й оцінювати джерела з погляду їхньої актуальності та якості на підтримку виконання конкретних аналітичних завдань; продемонструвати належним чином широкий спектр теоретичних, концептуальних,

емпіричних знань стосовно конкретних проблем тощо. Популярною для оцінювання результатів навчання є прогресивна таксономічна модель J. Biggs & K. Collins «SOLO» (Structure of the Observed Learning Outcome), що передбачає послідовне оцінювання та спостереження за отриманими знаннями й уміннями на різних стадіях навчання. Це дає змогу вдосконалювати розуміння складності завдань, розвивати структуруване (логічне, критичне) мислення, формувати потребу в подальшому заглибленні в проблему, формувати здатність синтезувати інформацію на основі обґрунтованого оцінювання аргументів, на практиці демонструвати свій прогрес. Таксономія «SOLO» пропонує 5 рівнів розуміння й оцінювання завдань із позиції складності: передструктуроване; моноструктуроване; мультиструктуроване; інтегральне; розширене абстрактне. Зворотний зв'язок – важлива частина оцінювання, де особливу увагу зосереджено на формуванні в студентів навичок саморефлексії й самокритичності. Зворотний зв'язок забезпечений за допомогою різних механізмів (письмові та усні коментарі, групове обговорення тощо).

Практичний досвід – обов'язковий компонент освітніх програм міжнародників, що передбачає дослідницьку роботу, практику, стажування. Особливу увагу британські університети звертають на організацію стажування, оскільки це реальної перспектива отримати місце для подальшого працевлаштування. Студенти-міжнародники мають змогу проходити річне, семестрове або літнє стажування в британських і міжнародних компаніях, а також у партнерських установах університетів за кордоном – у Європі, США, Канаді, Новій Зеландії, Австралії чи в Азії, що засвідчує високі вимоги до цієї форми практичної підготовки. Студенти долучаються до досліджень навчальних закладів, поєднуючи академічне навчання з практичними навичками на робочому місці. Працевлаштування бакалаврів з міжнародних відносин охоплює переважно політичні партії, неурядові організації, сфери міжнародного розвитку, державне управління, управління персоналом, журналістику, збройні сили, бізнес, Всесвітній банк, НАТО, дослідницькі підрозділи Парламенту, програми розвитку ООН, юридичні фірми, медіакомпанії, місцевий та національний уряд тощо. 66% випускників бакалаврських програм працевлаштовані у Великій Британії, із них 71,8% – за фахом.

Моніторинг і підтримку розвитку освітніх програм у галузі міжнародних відносин на державному рівні проводить Агентство забезпечення якості вищої освіти (Quality Assurance Agency for Higher Education, QAA) – незалежний орган, який тісно співпрацює з Урядом, радами щодо фінансування вищої освіти, університетами. Внутрішній моніторинг якості вищої освіти проводять для підвищення ефективності адміністрування, активізації освітньої діяльності, науково-дослідницької роботи тощо.

У третьому розділі «**Можливості використання конструктивних ідей британського досвіду професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в українській освітній практиці**» викладено результати вивчення сучасного стану професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в Україні; виконано порівняльно-педагогічний аналіз особливостей професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у Великій Британії та Україні; обґрунтовано можливості творчої реалізації конструктивних ідей британського досвіду в Україні.

На основі узагальнення результатів наукового пошуку з'ясовано, що в Україні підготовку бакалаврів міжнародних відносин пропонують за двома спеціальностями галузі знань 29 «Міжнародні відносини»: 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» і 292 «Міжнародні економічні відносини». 64 ЗВО впроваджують освітні програми зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» першого (бакалаврського) рівня (156 програм), 42 ЗВО – зі спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (78 програм). З'ясовано, що до найбільш популярних спеціалізацій спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», запропонованих у ЗВО України, належать: «Міжнародні відносини» (25 %), «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (35 %), а для спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» – «Міжнародні економічні відносини» (55 %), «Міжнародний бізнес» (23 %), «Міжнародна економіка» (10 %).

Професійна підготовка бакалаврів з міжнародних відносин в Україні регламентована стандартами вищої освіти, що містять цілі, перелік компетентностей і результатів навчання, форми атестації й забезпечення якості освітньої діяльності. Акцент зроблено на підготовці висококваліфікованих фахівців у сфері зовнішніх відносин, міжнародної співпраці, які здатні розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми професійної діяльності у сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики або в процесі навчання, що ефективно адаптують до нових професій, видів та форм зайнятості в умовах швидких темпів розвитку світової спільнотий процесів глобалізації.

Реструктуризація спеціальностей міжнародних відносин (зміни в переліку галузей і спеціальностей), розроблення стандартів вищої освіти на засадах компетентнісно-орієнтованого підходу (формування інтегральних, загальних і фахових компетентностей), розвиток співпраці з міжнародними організаціями щодо академічної мобільності студентів і викладачів сприяють підвищенню якості професійної підготовки бакалаврів міжнародних відносин в Україні.

Водночас з'ясовано, що у ЗВО України недооцінене значення міждисциплінарних і міжорних освітніх програм, які спроможні суттєво розширювати можливості студентів-міжнародників у контексті повної реалізації їхнього наукового, управлінського, дослідницького та творчого потенціалу, створювати умови для планування індивідуального маршруту професійного й кар'єрного розвитку. Підвищення якості освітніх послуг щодо формування професійної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин потребує гармонізації педагогічних впливів, сучасного навчально-методичного та інформаційного забезпечення.

На основі компаративного аналізу професійної підготовки бакалаврів міжнародних відносин у Великій Британії та Україні виявлено подібні підходи й особливості. Попри наявність таких підходів, з'ясовано специфічні особливості, зокрема: студентоорієнтована спрямованість освітнього процесу; академічна й професійна мобільність студентів і викладачів; міждисциплінарність та інтеграція змісту освіти; рівень інформаційного забезпечення освітнього процесу; участь стейкхолдерів, фахових організацій у структурованні змісту й організації практичної підготовки бакалаврів міжнародних відносин. Поєднання українських традицій у міжнародних відносинах із конструктивними ідеями британського досвіду взято до

уваги в обґрунтуванні рекомендацій стосовно вдосконалення професійної підготовки бакалаврів міжнародних відносин в Україні: підвищення престижності й конкурентоспроможності професії міжнародника; налагодження міжнародних зв'язків із провідними закладами освіти Європи, США, Канади для реалізації академічної та професійної мобільності; створення міждисциплінарних освітніх програм бакалаврського рівня; випереджувальний підхід до окреслення фахових знань, умінь, навичок, якими має володіти сучасний міжнародник; спрямованість змісту підготовки на компетентнісний менеджмент і політичне лідерство; розширення спектру вибіркових дисциплін (авторських курсів) для задоволення особистісних та професійних інтересів студентів; визнання результатів формального й неформального навчання; використання сучасних інноваційних технологій і методик навчання; активізація індивідуальних спільних міжнародних наукових проєктів; залучення зарубіжних фахівців до освітнього процесу у ЗВО України.

Виявлено найбільш присутні відмінності в досвіді Великої Британії та України, зокрема: ступінь інтегрованості в міжнародний освітній простір; реалізація міждисциплінарного потенціалу міжнародних відносин у контексті мульти- й інтердисциплінарних програм; реалізація принципу інтернаціоналізації освіти за допомогою присвоєння спільних дипломів; гнучкість освітніх програм і свобода формування власної освітньої траєкторії, з огляду на кількісне співвідношення інваріантного й варіативного складників; обсяг модулів аналітико-дослідницького характеру в обов'язковій компоненті програми; різноманіття, актуальність і прикладний характер модулів вибіркової компоненти програми; моделі практичної та наукової підготовки; співвідношення обсягу аудиторних занять і самостійної роботи в навчальному навантаженні студента-міжнародника; реалізація студентоцентрованого підходу; використання інформаційно-комунікаційних технологій; методи підсумкового контролю; обсяг навчального навантаження студента-міжнародника, а також ваговий коефіцієнт модулів за роками навчання.

Суттєвою відмінністю є *рівень спеціалізації* бакалаврських програм. У системі професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у Великій Британії органічно поєднано широкопрофільні й вузькопрофільні програми, що передбачають підготовку бакалаврів у різних галузях спеціалізації (міжнародні відносини, міжнародні відносини й політика, міжнародна історія та політика, порівняльна політологія, політичні стратегії і зв'язки, європейське й глобальне управління, міжнародний розвиток, міжнародні комунікації, міжнародна безпека, аналіз міжнародних конфліктів, міжнародна міграція, міжнародне право). Для української вищої школи такі спеціалізації – явище нетипове, хоч кілька таких програм уже існують у вітчизняних закладах освіти.

На розвиток професійної компетентності бакалавра з міжнародних відносин у Великій Британії впливають: соціальні зміни, найбільш суттєвими серед яких є зміни якісного складу контингенту здобувачів освіти, а також зміни в освітньому середовищі, що виявляються в підвищенні вимог до рівня професіоналізму діяльності викладачів та якості вищої політологічної освіти тощо. Важливу роль у цих процесах відіграють університетизація вищої освіти та інтеграція ЗВО освіти в потужні університетські комплекси, науково-освітні мегаполіси національного й

міжрегіонального значення. Ці та інші зміни позначилися на розширенні професійних функцій фахівців-міжнародників.

Дослідження шляхів імплементації конструктивних ідей досвіду Великої Британії щодо професійної підготовки бакалаврів міжнародних відносин уможливило виокремлення двох варіантів використання британського досвіду у вітчизняній системі вищої освіти: модулні зміни, що передбачають розроблення й апробацію британських програм стажування та підвищення кваліфікації, окремих модулів або програм; розроблення освітніх програм на основі британських підходів, які були б узгоджені з вітчизняними освітніми реаліями країни.

Аналіз конструктивних ідей досвіду Великої Британії послугував підставою для обґрунтування науково-методичних рекомендацій щодо вдосконалення професійної підготовки бакалаврів міжнародних відносин за такими рівнями: *стратегічний* (широке вивчення зарубіжного досвіду професійної підготовки бакалаврів міжнародних відносин для впровадження у вітчизняну освітню практику; міжнародна співпраця; заохочення міжнародних і міжуніверситетських спільних бакалаврських програм; широке впровадження інтегрованих і подвійних ступенів; системне заохочення наукової й професійної активності викладачів, їхньої академічної мобільності (міжнародної та внутрішньої)); *організаційний* (активізація співпраці з міжнародними професійними організаціями, сприяння розвитку міжнародних зв'язків, розширення академічної мобільності участі студентів і викладачів; професійне й наукове стажування; підготовка до працевлаштування; надання можливостей для опанування спеціалізацій через упровадження мінорних програм; створення спільних бакалаврських програм, програм партнерства з університетами ЄС; залучення зарубіжних фахівців і роботодавців до формування й реалізації освітніх програм; забезпечення академічної мобільності студентів; удосконалення механізмів фінансового забезпечення, освітньої підтримки академічної мобільності студентів; створення умов для обміну результатами наукових досліджень, методологічними розробками, програмами, моделями, досвідом у галузі освіти в міжнародній сфері; удосконалення механізму накопичення й перезарядування кредитів з огляду на європейську шкалу оцінювання); *змістовий* (трансформація змісту полілогічної підготовки на основі вимог галузі, суспільства й ринку праці для формування інтегрованого фахівця-міжнародника; професіоналізація та практична спрямованість змісту навчання; розширення переліку вибіркових дисциплін із фаху (авторських курсів: «Структурні методи аналізу міжнародних відносин», «Дипломатичні комунікації», «Сучасні політичні системи та політичні режими», «Глобалізація і глобальне управління», «Війна в міжнародній політиці», «Міжнародні медіа комунікації», «Політичне лідерство», «Демократія й авторитаризм», «Влада і демократія», «Бренди і брендінг», «Зелена політика»); вивчення національних пріоритетів і соціальних цінностей суспільства; посилення ролі науково-дослідницької діяльності; *технологічний* (упровадження інноваційних форм, методів і технологій навчання). Провідною умовою ефективності освітніх програм є впровадження інновацій, що забезпечать усвідомленість здобувачами освіти специфіки трансформаційного суспільства й ролі полілогічної освіти в глобалізованому світі, розвитку у бакалаврів лідерського потенціалу на основі моделювання перспективи застосування професійних знань на європейському та

міжнародному ринку праці, підтримку академічної мобільності, сприяння підприємництву, створення науково-інноваційних лабораторій, сучасної моделі розвитку міжнародних відносин на основі підвищення статусу лідерства й делегування повноважень із розширення прав і можливостей людини.

Отже, мети наукового пошуку досягнуто, окреслені завдання виконано, що дає підстави для формулювання загальних висновків дисертаційної роботи.

ВИСНОВКИ

Узагальнені результати дослідження професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії підтверджують досягнення мети й розв'язання окреслених завдань, а також дають змогу сформулювати низку висновків.

1. Бібліографічний аналіз наукових і науково-методичних праць вітчизняних та зарубіжних дослідників засвідчив, що в сучасному педагогічно-компаративному дискурсі проблема підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії не постала предметом самостійної студії. Особливу увагу науковці звертають на філософсько-педагогічні й культурологічні засади становлення та розвитку систем підготовки фахівців-міжнародників у ХХ – на початку ХХІ ст. Окреслення перспективних на прямів удосконалення професійної підготовки фахівців-міжнародників активізує дослідницькі акценти на зарубіжних педагогічних інноваціях. Відкритими для наукової дискусії є проблеми обґрунтування теоретико-методологічних, організаційно-педагогічних і структурно-змістових засад професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин (диверсифікація освітніх програм; трансформація змісту політологічної освіти на основі трансдисциплінарності й міждисциплінарності; удосконалення навчально-методичного та інформаційного й діагностичного інструментарію; посилення мотивації до самостійної навчальної діяльності; розроблення гнучких механізмів практичної підготовки, стажування).

2. Розроблення та проєктування освітніх програм і змісту підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії ґрунтовані на ключових положеннях стандарту вищої освіти в галузі політики та міжнародних відносин. Виокремлено компоненти освітніх програм підготовки бакалаврів з міжнародних відносин (мета, соціальна місія, принципи, зміст, компетентності, форми й методи навчання, контроль та оцінювання якості навчальних результатів, подальше працевлаштування й напрями професійного розвитку). Зміст формують на основі принципів студентоцентризму, особистісно орієнтованого навчання, фундаменталізації, предметної спеціалізації, міждисциплінарності, пріоритетності практичного навчання. Зміст підготовки бакалаврів охоплює широке коло глобальних проблем сучасної політики та міжнародних відносин. Мета професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин – формування сучасних фахівців із високим рівнем міжнародної культури й розвиненим критичним мисленням, що здатні вільно орієнтуватися в сучасних тенденціях розвитку міжнародних відносин і політики, проводити актуальні прогностичні дослідження, володіти управлінськими якостями. Активне впровадження мінорних освітніх програм сприяє залученню відомих

науковців і практиків у галузі політологічної освіти та міжнародних відносин до організації освітнього процесу, що певною мірою підвищує якість фахової підготовки, задовольняє потреби та інтереси студентів і роботодавців. Актуалізація предметно-навчального, професійно-суб'єктного, управлінського складників у змісті підготовки бакалаврів безпосередньо або опосередковано впливає на формування особистості фахівця-міжнародника. Практична підготовка передбачає дослідницьку роботу, практику, стажування (річне, семестрове або літнє стажування) у британських і міжнародних компаніях, а також у партнерських установах університетів за кордоном – у Європі, США, Канаді, Новій Зеландії, Австралії чи в Азії.

3. Професійна підготовка майбутніх бакалаврів-міжнародників забезпечена збалансованим використанням традиційних та інноваційних форм, методів і технологій навчання: проблемні лекції; тьюторали; воркшопи, лабораторні сесії, групове навчання, індивідуальна робота; практико-орієнтоване навчання, дискусії, польові екскурсії тощо. Серед методів навчання своєю ефективністю довели критичне читання, групове обговорення, проблемне навчання, дебати, тематичні дослідження, рольові ігри та моделювання, контакти з політичними діячами, симуляційне навчання, портфоліо ідей. У технологічному аспекті особливого значення надає віртуальному середовищу для навчання («Virtual Learning Environments, VLEs»), що забезпечує «триангуляцію» форм, методів і заходів навчання, даючи змогу студентам продемонструвати фахові навички та вміння.

4. Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії та України вможливив виявлення подібних й особливих підходів за низкою критеріїв. До подібних підходів належать такі: законодавчо-нормативне регулювання освітньої діяльності ЗВО; стандартизація підготовки; кроскультурна спрямованість освітніх програм; наявність нормативного й варіативного складників освітніх програм; організація навчання на модульній основі; використання педагогічних інновацій тощо. Серед особливих характеристик виокремлено: міждисциплінарність змісту політологічної освіти; створення умов для академічної й професійної мобільності; дотримання та реалізацію принципу свободи вибору; технологічне забезпечення навчання; участь національних і міжнародних фахових організацій (асоціацій) у регулюванні змісту й організації практичної підготовки студентів-міжнародників; визнання результатів неформальної освіти; організацію стажування й реалізацію мінорних освітніх програм; ставлення студентів і мотивацію до самостійної роботи та професійного розвитку; організацію науково-дослідницької діяльності на рівні бакалавра; залучення стейкхолдерів до процесу оцінювання результатів навчання тощо. Обґрунтовано можливості використання конструктивних ідей досвіду Великої Британії для вдосконалення професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у системі вищої освіти України.

5. На основі проміжних і кінцевих результатів дослідження розроблено навчально-методичне забезпечення, що охоплює спецкурс «Професійна підготовка бакалаврів міжнародних відносин: досвід Великої Британії» для студентів спеціальностей «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Міжнародні економічні відносини»; методичні рекомендації до виконання та захисту дипломної роботи для студентів спеціальностей «Міжнародні економічні

відносини», «Міжнародна логістика та митна справа». Дослідницькі матеріали можуть бути використані в політичних, педагогічних, порівняльних та економічних дослідженнях. Використання наукових результатів оптимізує розроблення курсів і спецкурсів із педагогіки вищої школи, порівняльної педагогіки, семінарів із проблем педагогічних інновацій.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії. Серед напрямів подальших наукових студій акцентований розвиток системи політологічної освіти в Великій Британії; особливості змішаної форми навчання міжнародників; кроскультурна підготовка бакалаврів з міжнародних відносин у британському й українському досвіді; обґрунтування психолого-педагогічних та організаційних засад підготовки бакалаврів-міжнародників у країнах ЄС тощо.

Опубліковані праці, що відображають основні наукові результати дисертації
Статті в наукових фахових виданнях України
та іноземних наукових періодичних виданнях

1. Дзюба, М. І. (2017). Трансдисциплінарність у змісті підготовки майбутніх бакалаврів міжнародних відносин: британський досвід. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*, 1, 108–115.

2. Дзюба, М. І. (2017). Особливості організації самостійної позанавчальної діяльності студентів-міжнародників в університетах Великої Британії. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*, 3 (5), (електронне видання). DOI: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/359>.

3. Дзюба, М. І. (2021). Методологія професійної підготовки бакалаврів в галузі міжнародних відносин у Великій Британії. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 196, 195–199.

4. Дзюба, М. І. (2021). Вплив європейських інтеграційних процесів на професійну підготовку бакалаврів з міжнародних відносин у Великій Британії. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 2 (25), 51–62.

5. Дзюба, М. І. (2021). Зміст освітніх програм професійної підготовки бакалаврів міжнародних відносин в університетах Великої Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (105), 306–317. (4 міжнар. наук. бази).

6. Tretko, V., Dziuba, M. (2021). Methodical principles of a bachelor's degree in international relations at UK universities. *Comparative Professional Pedagogy*, 11 (1), 7–13. (23 міжнар. наук. бази).

Опубліковані праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Дзюба, М. І. (2018) *Економічні та адміністративні особливості розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств в умовах інтеграції*. XIV міжнародна

науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи трансформації міжнародних економічних відносин і світового господарства». Україна, Сатанів. Редакційно-видавничий центр ХНУ, 1, 166–171.

8. Дзюба, М. І. (2021). *Система вищої освіти у Великій Британії в контексті болонського процесу*. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference «World science: problems, prospects and innovations». Perfect Publishing, Toronto, Canada. Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/06/WORLD-SCIENCE-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-16-18.06.21.pdf>.

9. Дзюба, М. І. (2021). *Особливості практичної підготовки у формуванні професійних компетенцій студентів-міжнародників*. Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Recent Scientific Investigation». Oslo, Norway: Dagens næringsliv forlag. Retrieved from <https://interconf.top/documents/2021.06.11-12.pdf>

10. Дзюба, М. І. (2021). *Сучасні тенденції розвитку системи вищої освіти Великої Британії*. Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference «Scientific Research in XXI Century». Ottawa, Canada: Methuen Publishing House. Retrieved from <https://interconf.top/documents/2021.06.18-19.pdf>.

11. Dziuba, M. (2021). *Preparation of future specialists in international relations: experience of Great Britain*. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference «European scientific discussions». Rome, Italy. Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/06/EUROPEAN-SCIENTIFIC-DISCUSSIONS-20-22.06.2021.pdf>.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

12. Дзюба, М. І. (2015) *Стратегія стимулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств за сучасних глобалізаційних процесів*. Соціально-економічні наслідки розвитку міжнародних відносин за забезпеченні ефектів інтеграції України до ЄС. Редакційно-видавничий центр ХНУ, 1, 227–231.

13. Дзюба, М. І. (2016) *Форми та методи стимулювання експортних операцій в системі організації зовнішньоекономічної діяльності підприємств*. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, 6, 221–224.

14. Dziuba, M., & Matiukh, S. (2017). *Development features of national economic space in the context of globalization*. Monograph. Actual problems of modern science.

15. Дзюба, М. І., Харун, О. А. (2018) *Методичні рекомендації до виконання та захисту дипломної роботи для студентів напрямів підготовки: «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародна логістика та митна справа»*. Хмельницький: Редакційно-видавничий центр ХНУ.

16. Дзюба, М. І. (2019). *Підготовка бакалаврів міжнародних відносин: досвід Великої Британії: методичні рекомендації*. Хмельницький: Термінова поліграфія.

17. Dziuba, M., Vasylykivskyi, D., & Matiukh, S. (2019). *International logistics development in the globalization of the world economy*. Monograph. Actual problems of modern science.

18. Dziuba, M., Hrytsyna, L., Kharun, O. (2019) Comparative analysis of the customs regulation of vehicle import in the G20 countries. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5 (1), 48–53. (Scopus)

АНОТАЦІЇ

Дзюба М. І. Професійна підготовка бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Хмельницький національний університет, Міністерство освіти і науки України, Хмельницький, 2021.

У роботі проаналізовано стан опрацювання проблеми професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин у психолого-педагогічній літературі; окреслено пріоритетні напрями розвитку політологічної освіти в умовах світової глобалізації та інтернаціоналізації; подано загальну характеристику підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії; досліджено організаційний, змістовий і методичний сегменти професійної підготовки бакалаврів-міжнародників у британських та українських університетах; з'ясовано особливості й типологію освітніх програм; виконано порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин в університетах Великої Британії й України; обґрунтовано можливості використання конструктивних ідей досвіду Великої Британії в теорії і практиці професійної підготовки бакалаврів-міжнародників у системі вищої політологічної освіти України.

Ключові слова: Велика Британія, політологічна освіта, бакалавр з міжнародних відносин, професійна підготовка, освітня програма, зміст освіти, форма навчання, метод навчання.

Дзюба М. И. Профессиональная подготовка бакалавров по международным отношениям в университетах Великобритании. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Хмельницкий национальный университет, Министерство образования и науки Украины, Хмельницкий, 2021.

В работе осуществлён анализ состояния изученности проблемы профессиональной подготовки бакалавров по международным отношениям в психолого-педагогической литературе; определены приоритетные направления развития политологического образования в условиях мировой глобализации и интернационализации; представлена общая характеристика подготовки бакалавров по международным отношениям в университетах Великобритании; исследованы

организационный, содержательный и методический сегменты профессиональной подготовки бакалавров-международников в британских и украинских университетах; рассмотрены особенности и типология образовательных программ; осуществлён сравнительно-педагогический анализ профессиональной подготовки бакалавров по международным отношениям в университетах Великобритании и Украины; обоснованы возможности использования конструктивных идей опыта Великобритании в теории и практике профессиональной подготовки бакалавров-международников в системе высшего политологического образования Украины.

Ключевые слова: Великобритания, политологическое образование, бакалавр международных отношений, профессиональная подготовка, образовательная программа, содержание образования, форма обучения, метод обучения.

Dziuba M. I. Professional Training of Bachelors in International Relations at the UK Universities. – Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Khmelnytskyi National University, Ministry of education and science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2021.

Analysis of scientific and scientific-methodical works of domestic and foreign researchers showed that in modern pedagogical and comparative discourse the problem of training bachelors in international relations in British universities has not been independently studied. Scholars pay special attention to the philosophical, pedagogical and culturological principles of formation and development of training systems for international specialists in the XX-early XXI century. Outlining promising areas for improving the training of international specialists intensifies research attention to foreign pedagogical innovations. The issues of substantiation of theoretical-methodological, organizational-pedagogical and structural-semantic principles of professional training of bachelors in international relations are open for scientific discussion.

The following approaches serve as a methodological basis for the professional training of bachelors in international relations at British universities: interdisciplinary (aimed at the development of interdisciplinary knowledge and skills); cross-cultural (formation of skills of culturologization of political interaction, a ability to cooperate, tolerantly and openly respond to cultural peculiarities, resolve cross-cultural conflicts, apply cross-cultural knowledge in practice); competence (formation of professional competence); integrative (ensuring the integration of theoretical and practical training); practice-oriented (formation of readiness for professional activity in the international environment); personality-oriented (taking into account the individual experience of the student, his needs for self-realization); holistic (holistic design of monitoring the quality of training and learning outcomes).

The development and design of educational programs and content for bachelors in international relations at UK universities is based on the key provisions of the standard of higher education in politics and international relations. The components of educational programs for bachelors in international relations (purpose, social mission, principles, content, competencies, forms and methods of teaching, control and evaluation of the quality of educational outcomes, further employment and areas of professional development) are identified. The formation of content is based on the following

principles: student-centeredness, personality-oriented learning, fundamentalization, subject specialization, interdisciplinarity, priority of practical learning. The content of bachelor's training covers a wide range of global issues of modern politics and international relations. The purpose of professional training of bachelors in international relations is aimed at forming modern specialists with a high level of international culture and developed critical thinking, who are able to freely navigate current trends in international relations and politics, conduct current forecasting research, have managerial qualities. Active implementation of minor educational programs helps to attract well-known scholars and practitioners in the field of political science education and international relations in the organization of the educational process, which to some extent improves the quality of training, meets the needs and interests of students and employers.

Professional training of bachelors at UK universities is provided by the balanced use of traditional and innovative forms, methods and technologies of education. Among them: problem lectures; tutorials; workshops, laboratory sessions, group training, individual work; practice-oriented training, discussions, field trips, etc.

Comparative and pedagogical analysis of professional training of bachelors in international relations in the universities of Great Britain and Ukraine made it possible to identify similar and special approaches according to the relevant criteria. Possibilities of using constructive ideas of the experience of Great Britain for improvement of professional training of bachelors in international relations in the system of higher education of Ukraine are substantiated.

Based on the intermediate and final results of the study developed educational and methodological support, covering a special course «Professional training of bachelors in international relations: the experience of Great Britain» for students majoring in «International Relations, Public Communications and Regional Studies» and «International Economic Relations».

Keywords: Great Britain, political science education, bachelor of international relations, professional training, educational program, content of education, form of education, method of teaching.

Підписано до друку 18.08.2021.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 165.
Віддруковано з оригінал-макета замовника.
Друк: «Термінова поліграфія»
29000, м. Хмельницький, вул. Степана Бандери, 63.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 4164 від 23.09.2011 р.